

Переходила крижинами, / Не махнула рукавом (про Ганнусю); Там горді верховини / Довгорукавих і густих ялин / Гудуть; Тоді сльозою осріблиться / її рукав; А на порозі мати / Залатаним махнула рукавом; Сніжинкою хустина біла має... / Чи рукавом махне, чи привітає... Зауважимо, мінімальні контексти свідчать, що семантика образу руки в М. Рильського також наскрізно корелюється з семантикою образу крила: пор. дієслова *майнути, махнути, маяти*, віддієслівний іменник *помах*.

Таким чином, окреслюється потужне коло культурно-естетичних асоціацій у вербалізованому світі Максима Рильського, зумовлених, очевидно, пророчим напуттям Лесі Українки молодому поетові та зреалізованих ним у координатах неокласичної матриці з її орієнтацією на кращі зразки світової поетичної класики. Саме завдяки цим особливостям художнього слова воно і набуває властивостей того оптичного приладу, який дозволяє побачити через його призму панораму світової культури.

1. Білецький О. Творчість Максима Рильського / О. Білецький // Рильський М.Т. Твори у 10 тт. – Т. 1. Лірика. Вступ. ст. акад. О.І. Білецького. – К. : Держлітвидав, 1960. – С. 5-56.

2. Рильський М.Т. Зібрання творів : У 20-ти томах / Ред. кол. : Л.М. Новиченко (голова) та ін. / М.Т. Рильський. – К. : Наукова думка, 1983. – Том 1. Поезії. 1907-1929. Проза. 1911-1925. / Ред. тому С.А. Крижанівський ; Упоряд. та приміт. В.П. Лети, А.А. Тростянецького ; Вступ. ст. С.А. Крижанівського. – К., 1983. – 535 с.

3. Словник античної міфології. – К. : Наук. думка, 1985. – 236 с.

Дергач Д.В., к. філол. н.

НІМЕЦЬКОМОВНА КАРТИНА СВІТУ В КОЛЬОРІ ТА ФУНКЦІЇ

У статті аналізується функціональний потенціал словесної колористики в контексті розвитку німецькомовної картини світу. Звертається особлива увага на мас-медійний простір, в якому вербалізується масова мовна свідомість, що в свою чергу через мовні форми кольору відтворює константність / варіабельність когніції німцями модерної дійсності.

Ключові слова: мовна картина світу, словесна колористика, масова мовна свідомість, мас-медійний простір, мовний патерн.

The author analyzes the verbal coloristics' functions in the context of the evolution of German word world-model. The attention is paid to the media sphere, where the mass language consciouness through the colornames determines flexible or variative character of the cognition of the modern world's reality by German people.

Key words: word world-model, verbal coloristics, mass language consciouness, mass-media sphere, language pattern.

В статье анализируется функциональный потенциал словесной колористики в контексте развития немецкой языковой картины мира. Обращается особенное внимание на медийное пространство, где вербализируется массовое языковое сознание, которое в свою очередь отображает через цветонаименования константность / вариабельность когниции немцами современной реальности.

Ключевые слова: языковая картина мира, словесная колористика, массовое языковое сознание, масс-медийное пространство, языковой паттерн.

Динаміка комунікативного простору нового часу дозволяє визначати, а отже, й мотивувати тенденції, перспективи та механізми його подальшого розвитку. Зауважимо, насичення цивілізаційного досвіду людини результатами технічного, більше – інформаційного прогресу об'єктивує зміни в пізнанні сучасного світу. Це, безумовно, впливає на особливості мовної свідомості індивіда / соціуму, вербалізованої в мовних одиницях, що свого часу коментував Вільгельм фон Гумбольдт як важливий критерій диференціації мов. Розрізнення мов означає, на думку вченого, не розрізнення "в звуках і знаках, а розрізнення в світобаченні як такому" [1, с. 319] носіїв цих мов, що, в свою чергу, засвідчує безпосередню кореляцію мови та свідомості, слова та думки, вихідну для

лінгвістичних студій. Ураховуючи сформульовану науковцем фундаментальну тезу, дослідники в подальшому звертали увагу на глибинну трансформацію мовної картини світу як вербалізованого знання про цей світ. Як наслідок, у сучасній лінгвістиці активно розглядаються ідеї щодо еволюції літературної мови, співмірної з реаліями часу.

Актуально й важливо в такому разі аналізувати названі процеси динамічного характеру передусім у лексиці, яка ідентифікує мовну свідомість народу. Йдеться, передусім, про словесну колористику, її семантику, функції, в яких фіксуються типові атрибутивні характеристики світу. Колористика, як відомо, вербалізується в різних словоформах і граматичних конструкціях, що часто репрезентують нетотожні (з погляду культури та функцій) смисли.

Діапазон лінгвістичних спостережень, отже, коли йдеться про функціонування кольороназв у різних літературних мовах, може розширюватися порівнянням їх типологічної, семантичної, функціональної ідентичності. Це дає можливість пізнавати специфічну для кожної мови семантику колористичних одиниць, їх патерналістичний потенціал (потенціал моделі, зразка), що свідчить про відкритість, динаміку мовного світу, на чому зауважував, наприклад, Г.-Г. Гадамер.

На увагу в такому дослідницькому контексті заслуговує словесна колористика в поціновуваній світом німецькій мовній культурі. Особливо, коли йдеться про "досвід світу" (за Г.-Г. Гадамером), покладений в основу розвитку європейського мовного простору. Як засвідчує аналіз текстів культури німецького соціуму (в першу чергу, мас-медійних і художніх, у яких вербалізуються різні типи мовної свідомості – масової та індивідуальної), типовими кольорами, що функціонують як у німецькій, так і в інших мовах, можна назвати **weiße** (білий), **schwarz** (чорний), **rot** (червоний), **grau** (сірий), **blau** (синій), **grün** (зелений) та ін.

Враховуючи спільну історію розвитку європейських лінгвокультур, у німецькій мові зустрічаються універсальні для них за формою, семантикою та функціями конструкції, де

відображається кольорова атрибуція відомих об'єктів, понять, явищ, які не потребують додаткових коментарів:

- *ein weißer Rabe* (пор. укр. *біла ворона*, рос. *белая ворона*, англ. *a white crow* або синонімічний функціонально, але антонімічний у семантиці кольору вислів *a black swan* – укр. *чорний лебідь*, який функціонує і в німецьких текстах, зокрема мас-медійних: *Der Unfall in Fukushima war einer dieser schwarzen Schwäne* [DZ, 1.03.2012] та ін.);

- *schwarze Diamanten* (пор. укр. *чорне золото*, рос. *черные алмазы*, *черные бриллианты*, *черное золото*) – у цьому випадку спостерігається явище міжмовної омонімії, коли йдеться про номінацію різних об'єктів тим самим мовним зворотом. Наприклад, у слов'янських мовах, як, до речі, і в західноєвропейських, зокрема англійській, у більшості випадків диференціюються перифрастичні конструкції "чорне золото" / "black gold", "чорні діаманти" / "black diamonds" на позначення відповідно нафти та кам'яного вугілля, що почасти можна визначити лише контекстуально;

- *der Schwarze Erdteil (Kontinent)* / *der dunkle Erdteil* (пор. укр. *Чорний континент*, рос. *Черный континент*, англ. *the Black Continent* – у цьому випадку семантика кольору мотивується контекстуально: англ. *the Black Country* – "чорний район", в якому видобувають кам'яне вугілля): *Der Schwarze Kontinent – 53 Staaten, 916 Millionen Menschen. Auf keinem anderen Erdteil leben so viele Menschen in Armut, sterben Millionen an Seuchen und Krankheiten, sind Millionen auf der Flucht vor Kriegen* [Bild, 31.05.2007] та ін.;

- *die Schwarze Liste* (пор. укр. *чорний список*, рос. *черный список*, англ. *black list*) – як відомо, така фразеологізована колористична конструкція є часто використовуваною в різних мовах із тотожним значенням, що загалом засвідчує константність семантичної парадигми чорного кольору та, що важливо, стійкий асоціативний ряд, систематично відтворюваний у свідомості мовців: *Sie ergänzen eine bestehende schwarze Liste mit 210 bereits von Sanktionen betroffenen Vertretern Weißrusslands im Zusammenhang mit der*

Unterdrückung von Opposition und Zivilgesellschaft im Land [DZ, 29.02.2012] та ін.

Аналогічно, за метафоричним принципом, була утворена й мовна форма "чорний ринок" - *der schwarze Markt* (пор. рос. **черный рынок**, англ. **black market**, **black money**), яка в німецькій мові має ряд функціональних синонімів, що ототожнюються, в першу чергу, не в кольорі, а у своїй семантиці: *der graue Markt* (напівлегальний / "чорний" ринок, на який влада не звертає уваги). Загалом співмірність чорного та сірого кольорів у німецькій мові є несиметричною, часто дискусійною, оскільки в багатьох випадках їхніх семантичних перетинань йдеться про явище внутрішньомовної омонімії. Зокрема, у фразеологізованих сполуках *in den schwärzesten Farben schildern* (пор. укр. *намалювати що-небудь у найбільш похмурих барвах*), *schwarze Gedanken* (пор. укр. *похмурі думки*), *sieht es schwarz aus* (пор. укр. *погані справи*), *schwarz sehen* (пор. укр. *бути налаштованим песимістично*), *das graue Elend haben* (пор. укр. *нудьгувати*), *das graue Elend kriegen* (пор. укр. *бути у відчаї*), *grau in grau* (пор. укр. *у похмурих барвах*), *schwarz in schwarz sehen*, *alles schwarz sehen* (пор. укр. *бачити все у похмурих барвах*) та ін., колоративи *schwarz* і *grau* виконують функцію атрибуції внутрішнього світу людини, її душевного стану, скорельованого з песимістичним сприйняттям неперспективної об'єктивної дійсності.

З іншого боку, колір *grau* часто використовується для означення часових проміжків, набуваючи у відповідних конструкціях позитивних конотацій: *in grauer Zeit* (пор. укр. *у далекому минулому*), *alt und grau werden*, *in Ehren grau werden* (пор. укр. *дожити до сивин / сивого волосся*, а отже, *бути в пошані*). У свою чергу, в німецькій мові фіксуються також мовні форми *der graue Alltag* (пор. укр. *сірі будні*, рос. *серые будни*), *(den Tag) im Kalender (rot) anstreichen* (пор. рос. *красный день календаря*, англ. *red-letter day*) та ін. Як функціональні антоніми, такі словоформи дозволяють говорити про варіабельність сприйняття сірого кольору (від позитивного до негативного) та константність щодо наявної традиції ідентифікувати червоний колір із чимось святковим, помітним, небуденним, що

підтверджується, до речі, й у відомому різним мовам звороту *der rote Faden* (пор. укр. *проходити червоною ниткою*, рос. *красная нить*).

Показовим щодо динаміки кольорової німецькомовної картини світу можна назвати також функціонально-семантичну кореляцію синього та зеленого кольорів. Загальновідомою є естетизована асоціація колоративу *синій* із мрією, небесним простором, романтичними ідеалами, що вербалізується, зокрема в німецькій мові, в різних типах текстів: *auf blauen Duns hin* (пор. укр. *блакитна мрія*, рос. *голубая мечта*), *die blaue Blume*, *auf blauen Dunst hin*, *die blaue Ferne*, *blaue Augen* та ін. Ідентифікаційним для масової мовної свідомості німців буде, таким чином, ототожнення мрії, надії також і з зеленим кольором: *Der Seidenanzug, den er bei seiner Rückkehr in die Arena tragen will, sei in Gold und Grün gehalten, sagt der Matador Juan José Padilla. Grün wie die Hoffnung*, fügt er hinzu [SZ, 3.03.2012]. *Die Farbe Grün gilt als Ausdruck der Hoffnung*, insofern passte sie Samstagnachmittag ganz hervorragend ins Berliner Olympiastadion [DW, 4.03.2012]. *Die Solarindustrie war einmal Deutschlands große grüne Hoffnung. Die grüne Hoffnung stirbt* [DZ, 4.03.2012] та ін., що де в чому співмірне зі східними традиціями, зокрема мусульман, у яких дахи церков забарвлені у священний зелений колір, асоційований із надією.

Досить часто з метою поглиблення естетичної функції словесної колористики в мас-медійному просторі атрибуція реалізується в комбінації декількох кольорів, що в результаті дає можливість мотивувати поглиблення, перехрещення їх семантики в багатокомпонентних словосполученнях, у яких визначається стилістичний потенціал кольору: *blau und grün schlagen*, *grün und gelb ärgern*, *schwarz auf weiß* (пор. укр. *червоне – то любов, а чорне – то журба*, рос. *красное и черное*, англ. *in black and white, red-letter day and black-letter day*) та ін.; *Neben Rosa gelten vor allem Blau und Grün als beruhigende Farben*, wobei *Blau* eher die geistige Gelassenheit und *Grün* die körperliche Entspannung fördern soll [SZ, 28.02.2012] та ін. У цьому випадку йдеться про розширення функціонального потенціалу колоративів залежно від контексту й семантичної

валентності, асоціативно зафіксованої в мовній свідомості соціуму (синій і зелений кольори: від мрії та надії – до духовного та фізичного спокою; синій у поєднанні з білим: від атрибуції неба, простору, хмар – до оптимізму, знову ж таки простору для душевного польоту, реалізації мрій і надій): *Auch Seehofers Manuskript zierte demonstrativ das Hochglanzfoto einer **weißen Wolke am blauen Himmel**, die sich zum Aufwärtspfeil emporschwingt* [SZ, 25.01.2012]. *Folgerichtig bemühte sich Seehofer – gekleidet in einen Janker – um viel **weiß-blauen Optimismus**, einiges davon schien schon in den letzten Tagen in Seehofers Wortmeldungen auf* [SZ, 25.01.2012] та ін.

Інший сегмент семантичної парадигми зеленого кольору пов'язаний із перспективою, надією та реалізується в німецькій мові у відомих конструкціях, позначених різними за своєю природою мотиваційними доведеннями, екстралінгвальними для мовознавця: *ein **grüner Junge*** (пор. рос. *зеленый юнец* або функціонально тотожна номінація, засвідчена в українській фразеології, – *пташа жовтороте*), де зелений колір асоціюється з молодим віком, який у цьому випадку є критерієм досвіду; у словосполученні *grüne Welle* (пор. укр. *дати зелену вулицю, отримати зелене світло*, рос. *зеленая улица, зеленый свет*) названий колоратив характеризує перспективність через відкритість, прозорість, дозволеність відповідних дій, скерованих до відповідного результату: *Das IKRK hatte am Donnerstag von den syrischen Behörden **grünes Licht** für den Hilfskonvoi erhalten* [DZ, 1.03.2012] та ін.

Якщо говорити про кольорову мовну картину німців, звертає на себе увагу її динаміка, засвідчена в багатозначних колористичних одиницях. Як відомо, складно структурована семантична парадигма німецької мови формувалась і розвивалась в діячності та під впливом різних екстралінгвальних факторів. У ній фіксуються реалії часто зі специфічною інтерпретацією традиційних характеристик кольору: *der **weiße Tod*** (у німецькій мові – *біла смерть* (від снігових заметів) – пор. у слов'янському мовному просторі – біла смерть (сіль, цукор), *das **Blaue Band*** ("*блакитна стрічка*" – знак найшвидшого пасажирського судна на лінії Гамбург – Америка

– модель, аналогічна конструкції "*Красная стрела*", вживаній у російській мові для ідентифікації потяга за маршрутом Москва – Санкт-Петербург), *das Blaue Kreuz* (*Блакитний Хрест* (товариство, пов'язане з лікуванням алкоголізму) – пор. із загальновідомою номінацією *Червоний Хрест*), *der grüne Fließband* (сільськогосподарський німецький конвеєр), *Grüner Plan* (*Зелений план із розвитку сільського господарства*), *Grüne Woche* (*Зелений тиждень сільськогосподарських виставок у Західному Берліні* – пор. *Зелена неділя* в контексті релігійних свят християнського світу), *die grüne Hochzeit* (день весілля, коли наречена одягає зелений вінок – пор. із білою символікою дня весілля в інших європейських мовах або чорною – в деяких східних лінгвокультурах), *die Grüne Minna* (поліцейський автомобіль для заарештованих – пор. із функціонально синонімічними мовними формами: укр. *чорний ворон*, *чорний воронок*, рос. *черный ворон*), *der grüne Tisch* (канцелярський стіл із зеленим сукном) та ін.

Окремо треба сказати і про об'єктивні реалії, що екстралінгвально мотивують динаміку функцій і семантики словесної колористики в німецькій мові. Йдеться, передусім, про контекст суспільно-політичного, культурного, спортивного життя Німеччини за останні роки, в якому зафіксовано зміну політичного покоління держави, розвиток культурної сфери, а також спортивні досягнення та ін. У цьому випадку колоратив як мовна одиниця в першу чергу виконує не атрибутивну, ширше – естетичну функцію, а власне номінативну, оскільки йдеться про ідентифікацію конкретної політичної сили, спортивної команди та ін. у відповідній сфері. Такий прийом є відомим і широкоживаним у різних мовах, що багато в чому засвідчує тотожність / універсальність рефлексії людини на світ (як вияву інтелектуального потенціалу *homo sapiens*), індивідуалізовану під впливом навколишньої дійсності, що й визначає специфіку мовної картину світу. Особливо широко такі конструкції використовуються в мас-медійних текстах, де фіксуються події світового та національного масштабу: *Das verdanken sie der rot-grünen Koalition von Kanzlerin Angela Merkel, die diese Praxis im Sommer 2009 gnadenlos stoppte* [SZ,

4.03.2012]. *In Iran wird die Opposition mundtot gemacht - nicht nur im Internet. Von der Aufbruchsstimmung der **Grünen Revolution** ist bei der Parlamentswahl nichts mehr zu spüren* [SZ, 2.03.2012]. *Auch der Vorsitzende der **Grünen-Fraktion**, Thomas Kreyß, meinte, das Ambiente mache "nicht einen anheimelnden Eindruck"* [SZ, 2.03.2012]. *In der Tat kommt derzeit vieles zutage, was unter der **schwarz-blauen Regierung** passiert ist. (**Schwarz** ist die Farbe der Österreichischen Volkspartei, **Blau** die der Freiheitlichen Partei des inzwischen verstorbenen Jörg Haider)* [DW, 4.03.2012] та ін.

Специфіка значення словесної колористики в німецькій мові виявляється також і в періодичній нетотожності кольору й самого об'єкта або явища, атрибуція якого називається. Це свідчить про метафоризацію колористичної семантики, виявлену через парадокс, та використання так званих культурних патернів, які адаптуються в мові відповідно до уявлень і світобачення її носіїв: *das **schwarze** Schaf, ein **weißer** Rabe* (пор. укр. **чорна** вівця, **біла** ворона, аналогічні форми спостерігаються і в англійській мові: *a **white** crow, a **black** swan*, що свідчить про відкритість кордонів мовних просторів, особливо генетично споріднених, і частий аналогічний характер їх динаміки та еволюції), *blaues Blut* (пор. укр. **блакитна** кров, рос. **голубая** кровь, англ. **blue** blood), *schwarz ärgern – blau und grün* (пор. рос. **доводить до белого** каления), *weiße Mäuse sehen* (пор. укр. **зелений** змії, рос. **видеть зеленых** чертиков, **белая** горячка) та ін.

Таким чином, на основі проведеного аналізу функціонування словесної колористики в текстах німецькомовного простору, можна виокремити такі семантичні домінанти основних для німецької мовної картини світу кольорів:

1) *weiße* (білий) – чистота, ясність, правда, білизна, мир, спокій та ін.;

2) *schwarz* (чорний) – морок, смерть, песимізм, заздрість, неприйняття магія, темні сили та ін.;

3) *grau* (сірий) – морок, відчай, буденність; колір піни; старість, сивина, мудрість (за лінгвістичними спостереженнями О. Огуя) та ін.;

4) *rot* (червоний) – вогонь, кров, сором, свято та ін.;

5) grün (зелений) – природа, сільське господарство, молодість (під впливом традиції); заздрість (синонімічно з чорним або в англійській мові блакитним), неприйняття та ін.;

6) blau (синій) – мрія, ідеал, простір, далина, очі та ін. (під впливом традиції).

Загалом лінгвістичні характеристики колоративів в німецькій мові свідчать про постійну еволюцію їх семантичної та функціональної парадигм. Це мотивує варіабельність мовної свідомості людини / соціуму, специфіку їх вербалізації в різних у часі комунікативних ситуаціях.

Гумбольдт В. фон О сравнительном изучении языков применительно к различным эпохам их развития / Вильгельм фон Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию Пер. с нем. / Общ. ред. Г.В. Рамишвили ; Послесл. А.В. Гулыги и В.А. Звегинцева. – М. : ОАО ИГ "Прогресс", 2000. – С. 307-323.

Умовны скорочення назв джерел

DW – Die Welt

DZ – Die Zeit

SZ – Süddeutsche Zeitung

Стасюк Т.В., к. філол. н.

СОЦІОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНА: АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕНЬ ЛІНГВІСТІВ-КОГНІТОЛОГІВ

Здійснено комплексний аналіз визначень терміна, представлених лінгвістами-когнітологами в науковому дискурсі; визначено істотні ознаки терміна крізь призму антропологічної парадигми мовознавства; встановлено взаємозв'язок термінотворення з науковим дискурсом і особливостями концептуалізації картини світу в ньому.

Ключові слова: термін, термінотворення, соціокогнітивне термінознавство, концептуалізація, науковий дискурс, антропологічна парадигма.